

УДК 37.011.31:316.444.5

СТВОРЕННЯ ІНШОМОВНОГО ОСВІТЬОГО СЕРЕДОВИЩА ЯК УМОВА УСПІШНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ САМОРЕАЛІЗАЦІЇ ВЧИТЕЛІВ ІНОЗЕМНИХ МОВ

Твердохліб Г.В.

Харківський ліцей № 89

Харківської міської ради Харківської області

У статті розширено уяву про іншомовне освітнє середовище та його складові. Зазначений термін уточнено як створені умови для суб'єктів освітнього процесу з метою педагогічної взаємодії, спілкування і співпраці, побудови партнерських стосунків. Успішна професійна самореалізація вчителів іноземних мов – це прагнення співпрацювати з колегами, в тому числі з іноземними колегами, оволодіння ними знаннями іноземних мов і вміннями міжкультурної комунікації на творчому рівні. Освітня проектна діяльність є одним із напрямів створення іншомовного освітнього середовища. Учителі іноземних мов мають бути лідерами об'єднання педагогів у команду однодумців і вироблення колективної думки, діалогічного спілкування.

Ключові слова: іншомовне освітнє середовище, професійна самореалізація особистості, вчителі іноземних мов, освітня проектна діяльність, міжкультурна комунікація, лідерство.

Постановка проблеми. Долучаючись до Обговорення матеріалів Закону України «Про освіту» (2017 р.) [2], зазначимо, що одним із завдань сучасної школи є постійне підвищення професійного і загальнокультурного рівнів та педагогічної майстерності вчителів. Урахуємо той факт, що лише останнім часом відбувається низка реформувань освіти в Україні, котра вимагає розуміння й сприйняття їх освітянською спільнотою, громадою і батьками. Нам імпує те, що вчитель має сприяти розвитку здібностей здобувачів освіти, формуванню навичок здорового способу життя, дбати про їхнє фізичне і психічне здоров'я для зростання української еліти. Однак, таке зобов'язання вимагає ретельного ставлення вчителя до власних здібностей, їх виявлення та використання в освітньому процесі. Ми впевнені, що лише самодостатній вчитель виховає інтелегентних та інтелектуальних молодих людей.

Нині перед учителями розкриті всі шляхи професійного самовдосконалювання, а саме: можливе й доступне вивчення й використання в освітньому процесі іноземних мов, участь у освітніх міжнародних та українських проектах, стажування за кордоном, організація активного відпочинку як учителів, так і учнів. Слід зазначити, що неабияку роль відіграють методичні об'єднання вчителів, центри методичної допомоги вчителів, консультативні пункти з підтримки молодих вчителів. Однак, як свідчить власний педагогічний досвід, учителям бракує часу для професійного саморозвитку, емоційної стійкості, організованості й впевненості, своєчасного відзначення успіхів у їхній нелегкій праці.

І тому ми вважаємо, що вчитель іноземних мов має бути лідером нового покоління освітян, оскільки він вільно володіє інформацією з іноземних джерел, позбавлений мовних бар'єрів, необмежений у спілкуванні з іноземними фахівцями, може бути гарним організатором освітньої проектної діяльності в педагогічному колективі. Уважаємо, що проблема створення іншомовного середовища в освітньому просторі є актуальною й доцільною для активізації внутрішнього потенціалу вчителів, розкриття ними нових талантів і дарувань.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Методологічними засадами дослідження є провідні ідеї самореалізації особистості (І. Бех, А. Маслоу, К. Роджерс, В. Франкл), розвитку особистості й досягнення акмеологічних вершин (В. Антонов, В. Гладкова, О. Гречаник, І. Дроздова, О. Дубасенюк, В. Огнев'юк, Г. Коваленко, Т. Поясок, Л. Рибалко, Г. Сазоненко, С. Сисоєва, Я. Фруктова), розвиток процесів самості в професійній діяльності (С. Архипова, Л. Барановська, І. Ісаєв, Р. Ішмухаметов, Л. Коростильова, С. Кіриченко, Т. Куценко, В. М'яленко, В. Маралов, М. Ситнікова).

Питанням створення освітнього простору, доброзичливого й сприятливого для самореалізації кожного учасника освітнього процесу, присвячені праці Д. Литвиненко, О. Марченко та інші.

У наукових працях (В. Зіневич, Н. Каціон, Т. Ремех, К. Степанюк) розкрито роль і значущість освітньо-проектної діяльності вчителів і проектних технологій для підвищення ефективності педагогічної діяльності (І. Іонова, О. Колодницька, Ю. Немченко, В. Трунова), суть проектування в педагогічному процесі (О. Жерновникова, С. Кіриченко, О. Купенко, Л. Штефан).

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Не дивлячись на численні дослідження проблеми самореалізації особистості в багатьох аспектах, спроби дослідити суть і механізми створення освітнього середовища для підвищення ефективності освітнього процесу, розробки напрямів освітньо-проектної діяльності вчителя та учнів, недостатньо приділяється уваги розкриттю потенціалу вчителів іноземних мов, використанню їхнього мовного та комунікативного таланту для створення іншомовного освітнього середовища в загальноосвітніх навчальних закладах (ЗНЗ), до якого мають долучатися педагоги, школярі, батьки, громадськість.

Мета статті. Головною метою цієї роботи є розкриття однієї з умов успішної професійної самореалізації вчителів іноземних мов, а завданнями – виявити потенційні можливості іншомовного освітнього середовища для підвищення рівня професійної самореалізації вчителів, довести роль учителів іноземних мов у створенні іншо-

мовного освітнього середовища в загальноосвітніх навчальних закладах.

Виклад основного матеріалу. У Новому тлумачному словникові української мови (2008) термін «середовище» подається, як: «сукупність природних умов, у яких проходить життєдіяльність якого-небудь організму; сфера; соціально-побутові умови, в яких проходить життя людини: оточення, коло, обшар» [8, с. 265]. Формування освітнього середовища як умову якісної підготовки майбутніх фахівців військової сфери розглядає українська вчена О. Марченко [7]. Не дивлячись на специфіку військової підготовки, ми вважаємо суттєві положення її дослідження концептуальними для освітнього середовища будь-якої сфери. На думку дослідниці, на сучасному етапі розвитку ідеї особистісно зорієнтованої педагогічної взаємодії має бути сформоване організоване різнорівневе освітнє середовище: світове, європейське, національне, регіональне, локальне, особистісне. Таке середовище, безумовно, є локальним, поліпредметним і полісуб'єктивним педагогічним феноменом, що передбачає просторове та функціональне об'єднання та забезпечує їхній особистісно-професійний розвиток. На наш погляд, змістово-технологічна, соціально-контактна, просторово-предметна складові освітнього середовища, котрі виокремила О. Марченко, в певній мірі охоплюють об'єктивні й суб'єктивні чинники освітнього процесу. Однак, для підвищення рівня професійної самореалізації вчителя іноземних мов таких складових недостатньо, оскільки вони позбавлені іншомовного відкритого освітнього простору. Зазначимо, що останнім часом актуалізується питання іншомовного спілкування між представниками освітнього простору з багатьох причин, а саме як: обмін новою професійною інформацією, навчання молоді в різних країнах, участь педагогів у міжнародних проектах.

У нашому розумінні поняття «іншомовне освітнє середовище» має бути провідним у освітньому процесі, оскільки знання людиною іноземних мов уже стало звичною справою. Суб'єкти освітнього процесу, тобто вчителі, учні, батьки, нерідко спілкуються з колегами, ровесниками, партнерами на мові іноземних країн, мають змогу навчатися і стажуватися за кордоном, співпрацювати з визначених тем. І тому іншомовне освітнє середовище ми розглядаємо як створені умови для суб'єктів освітнього процесу з метою педагогічної взаємодії, спілкування і співпраці, побудови партнерських стосунків. Д. Литвиненко відзначає, що «вивчення іноземної мови має служити практичним комунікативним цілям – адекватному спілкуванню на мові, що вивчається з носіями цієї мови та культури». І далі нам імponує таке висловлювання дослідника, як: «Тут крім знання лексичного і граматичного ладу мови, необхідно вирішувати проблему зняття психологічних і культурологічних бар'єрів і шоків, що виникають у процесі входження в нову лінгвокультурну спільність» [6, с. 95].

Однак, не можна іншомовне освітнє середовище зводити лише до знань і вмінь іноземних мов. Особливість сучасного стану у викладанні іноземної мови навчання полягає у докорінній зміні методичної та методологічної парадигми не лише мовної освіти, але й зміни ставлення суб'єктів навчання до культури, менталітету, традицій

і звичаїв, моралі та норм поведінки громадян інших країн. Загальну мету освіти слід розуміти як формування людини моральної, Homo moralis, адаптованої до міжнародного спілкування в професійному самоствердженні, а вивчення мови є лише засобом отримання цієї освіти та розвитку особистості, що може вести діалог культур.

Окрім сказаного вище, іншомовне освітнє середовище пов'язане з акультурацією, яку на думку вченої І. Штеймільер, доцільно розуміти як процес і результат успішного пристосування людини до умов життєдіяльності в новому для неї соціокультурному середовищі, що передбачає інтегративне поєднання нею норм, традицій, цінностей рідної й нової для неї культури на основі відчуття власної бікультурної чи мультикультурної ідентичності [11].

Заслуговує уваги той факт, що в іншомовному освітньому середовищі розкривається професійний потенціал учителя, його комунікативні та мовні здібності. У такий спосіб розширюються межі професійного самопізнання, збільшуються можливості реалізувати власний резервний потенціал. На основі результатів наукової літератури [4; 5; 9; 10], суть професійної самореалізації вчителів іноземних мов розуміємо як прагнення співпрацювати з колегами, в тому числі з іноземними колегами, процес і результат розкриття ресурсного потенціалу педагогічних працівників завдяки знанням іноземних мов і вмінням міжкультурної комунікації. Зазначимо, що суть поняття «професійна самореалізація вчителів» розкривається в експериментальному дослідженні С. Кіриченко [4] як мета і результат власної перетворювальної діяльності, яка відбувається на основі самопізнання й співставлення особистісних і професійних якостей вимогам педагогічної діяльності, а також як процес якісного виконання професійних обов'язків, проектування позитивних самозмін й досягнення найвищих освітніх результатів. З означеної позиції та власних роздумів вважаємо, що вчителі різних освітніх галузей мають високу здатність до професійної самореалізації, однак у них бракує досвіду спілкування іноземною мовою, партнерських стосунків з іноземними колегами, співпраці в міжнародних освітніх проектах. І тому надаємо особливої значущості проблемі професійної самореалізації вчителів іноземних мов, які мають стати лідерами й організаторами освітньої проектної діяльності в закладах освіти.

Іншомовна комунікативна компетентність учителя дозволяє йому орієнтуватися у сучасному суспільстві, швидко реагувати на реформи в освіті, активно взаємодіяти з колегами, поділитися досвідом педагогічної роботи, проектувати спілкування на партнерських засадах, переосмислювати та складати плани самовдосконалення в професійній діяльності. Завдяки такій компетентності розширюються межі самореалізації вчителя, активізуються потреби самовдосконалення та саморозвитку, що є предметом дослідження педагогічної акмеології [9].

Створення іншомовного освітнього середовища має бути одним з головних завдань методичних об'єднань районного і шкільного рівнів. До шляхів розв'язання такого завдання віднесемо проведення круглих столів з участю колег з інших країн,

з тими педагогами, які працюють в міжнародних освітніх проєктах, семінар з учителями на тему: «Роль іншомовного освітнього середовища в розвитку особистості», діалог на тему: «Партнерство в освіті: моє сприйняття». Особливої уваги заслуговує проведення рольової гри на тему: «Я і команда односторонців». У процесі рольової гри вчителі стверджуються в нових ролях, які їм необхідно буде «прожити» в процесі керування учнівськими дослідницькими проєктами (ентузіаст, фахівець, консультант, керівник, «людина, яка ставить запитання» координатор, експерт).

Як свідчить власний досвід участі в освітніх проєктах і підготовки школярів до роботи в проєктах, освітня проєктна діяльність має потужний потенціал для професійної самореалізації вчителів іноземних мов на рівнях спілкування, обміну навчальною інформацією, об'єднання в команду односторонців і вироблення колективної думки. Цілоком погоджуємося з ученою І. Іоновою [3] в тому, що організатором освітньої проєктної діяльності є вчитель, який організовує навчальну діяльність школяра і надає йому систему зовнішніх орієнтирів, що створюють базу для інтеріоризації. Підтвердженням цієї думки є праця Г. Жозе да Кости [1].

Проте, недостатньо розкритою є проблема професійної самореалізації вчителів іноземних мов у процесі розробки й презентації освітніх проєктів. Пропонуємо розпочинати з методичних об'єднань учителів, на заняттях яких доцільно проводити бесіду на тему: «Лідерство в освіті», організувати зустрічі з педагогами-новаторами, знайомитися з передовим педагогічним досвідом вітчизняних і закордонних педагогів, обмінюватися досвідом з іноземними вченими і практиками. Одна, слід зазначити, що не можна все «почуте і побачене» переносити на ниву вітчизняної освіти. Необхідно пам'ятати, що досвід вітчизняних педагогів є потужним і цінним, оскільки побудований на знаннях менталітету, звичаїв і традицій українського народу.

Ефективним, на нашу думку, є спільне проведення проблемного семінару на тему: «Освітня проєктна діяльність як засіб самореалізації особистості» з учителями і старшокласниками. У ході такого семінару розкриваються напрями діяльності вчителя, а старшокласники орієнтуються на професійне самовизначення завдяки участі в освітніх проєктах. Слід зазначити, що координаторами такої співпраці є вчителі іноземних мов, приклад яких слугує для розкриття потенціалу всіх учасників освітнього процесу.

З учителями склали CV-портфоліо, що означає мотиваційний лист, який складається для участі в грантах, вакансіях на стажування або навчання з метою перекваліфікації. Такий лист містить: короткий опис науково-дослідницького або професійного досвіду вчителя; обґрунтування власних потреб і вибору такої форми підвищення кваліфікації; проєктування результатів, отриманих у процесі підвищення кваліфікації, та їх використання на практиці; планування створення власного продукту педагогічної діяльності.

Про підвищення професійної майстерності та самореалізації педагогів свідчать такі факти, як: значно підвищилися їх кваліфікаційні категорії, став вищим відсоток присвоєння педагогічних звань, розширився діапазон участі педагогів у конкурсах

професійної майстерності та їх результативність, розширилися міжнародні зв'язки та склалися домовленості з урядовими і громадськими організаціями, школами – партнерами країн Європи, Азії, США. Учителі іноземних мов закладів ЗНЗ презентують свій досвід роботи на міжнародних, всеукраїнських та регіональних форумах, виставках, конференціях. Успішно реалізуються спільні програми і проєкти методичних об'єднань району з міжнародними освітніми організаціями, громадськими установами зарубіжних країн.

Результати проведеної дослідно-експериментальної роботи позитивно вплинули на якість навчання і виховання школярів, їх професійне самовизначення, про що свідчать високі показники зовнішнього незалежного тестування (ЗНО), перемоги у всеукраїнських учнівських олімпіадах, конкурсі-захисті науково-дослідницьких робіт учнів-членів МАН, учнівських турнірах та інтелектуальних змаганнях з іноземних мов. На базі центрів учні ЗНЗ району складають іспити та проходять тестування з іноземних мов за європейськими стандартами і отримують сертифікати міжнародного зразка, а вчителі беруть участь у семінарах та тренінгах.

Унаслідок дослідно-експериментальної роботи значно підвищилася якість знань учнів; їх вибір щодо професійного самовизначення став більш обґрунтованим, про що свідчать високі показники ЗНО, перемоги у всеукраїнських учнівських олімпіадах з навчальних предметів, конкурсі-захисті науково-дослідницьких робіт учнів-членів МАН. Розширився діапазон вибору школярами напрямів та секцій територіального відділення МАН. Учні закладів загальної середньої освіти поглиблюють знання під час зустрічей з викладачами іноземних мов та волонтерами. Значно активізувалось співробітництво шкільних Євроклубів із закладами освіти закордонних міст та міст-побратимів.

У результаті проведеної дослідно-експериментальної роботи значно підвищився рівень знань учнів з іноземних мов, про що свідчать високі результати складання ЗНО: щороку є учні ЗНЗ Шевченківського району м. Харкова, які отримують по 200 балів за виконання тестів з іноземних мов (англійської, німецької, французької). Високий рівень їхніх навчальних досягнень підтверджується високою результативністю в учнівських інтелектуальних змаганнях. У зазначений період збільшилася кількість призерів-учнів обласного та всеукраїнського рівнів у всеукраїнських учнівських олімпіадах з навчальних предметів, конкурсі-захисті науково-дослідницьких робіт МАН. Поглибилися знання школярів про культуру й традиції народів інших країн, сформувався інтелектуальний діалог.

Останнім часом укріплюються міжнародні партнерські відносини та розвиваються культурно-освітні обміни учнями й вчителями закладів загальної середньої освіти із школами-партнерами країн Європи, Азії та США. Такі міжнародні культурно-освітні обміни педагогічним досвідом підвищують інтерес учителів до професійної самореалізації, позитивно впливають на планування стратегії самозростання.

Висновки і пропозиції. Таким чином, нами уточнено поняття «іншомовне освітнє середови-

ще» як створені умови для суб'єктів освітнього процесу з метою педагогічної взаємодії, спілкування і співпраці, побудови партнерських стосунків. Виявлено, що іншомовне освітнє середовище має потужний потенціал для професійної самореалізації вчителів іноземних мов на рівнях спілкування, обміну навчальною інформацією, об'єднання в команду однодумців і вироблення колективної думки. Розкрито суть професійної самореалізації вчителів іноземних мов як прагнення співпрацювати з колегами, в тому числі з іноземними колегами, процес і результат розкриття ресурсного потенціалу педагогічних працівників завдяки знанням іноземних мов і вмінням міжкультурної комунікації.

У процесі дослідження виникли такі пропозиції, як: необхідно розробити механізми й зміст іншомовного освітнього середовища ЗНЗ, у якому вчителі будуть максимально розкривати внутрішній потенціал. Доцільним є створення міжкультурного діалогу, в процесі якого вчителі різних навчальних предметів будуть мати змогу спілкуватися з колегами іноземною мовою, вивчати культуру інших країн, використовувати педагогічні здобутки зарубіжних колег на практиці.

Пропонуємо розробити заохочувальну систему для підвищення рівня оволодіння вчителями-предметниками іноземними мовами, долучення їх до міжнародних освітніх проектів.

Список літератури:

1. Жозе да Коста Г. О. Застосування методу проектів у зарубіжних моделях навчання учнів. Вища і середня школа в умовах сучасних викликів: матеріали Міжнарод. наук.-практ. конф. (м. Харків, 11 квіт. 2017 р.) / ХНПУ імені Г. С. Сковороди. Харків, 2017. С. 231-234.
2. Закон України «Про освіту» [Електронний ресурс] // Законодавство України, 2017. № 38-3. Режим доступу до джерела: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>.
3. Іонова І. М. Самовдосконалення вчителя для організації навчальної проектної діяльності. Сборник научных трудов SWorld. Выпуск 3. Том 24. Иваново. 2013. С. 85-92.
4. Кіриченко С. В. Матеріали до проведення навчально-методичного семінару «Теорія і практика організації освітньо-проектної діяльності вчителів загальноосвітніх навчальних закладів»: навч.-метод. посіб. Харків. 2016. 125 с.
5. Куценко Т. В. Авторська програма розроблення й упровадження педагогічних умов професійної самореалізації вчителів у системі методичної роботи загальноосвітніх навчальних закладів. Харків, 2014. 64 с.
6. Литвиненко Д. Іноземна мова як засіб спілкування в міжнародному та міжкультурному середовищі. Матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. аспір. і молод. учених «Роль іншомовної підготовки студентів нефілологічних спеціальностей у сучасному освітньо-професійному середовищі» (17-18 травн. 2016 р., Херсон). За заг. ред. В. І. Грицини, Т. В. Мунтян. Херсон, 2016. С. 93-95.
7. Марченко О. Г. Роль освітнього середовища у формуванні громадянських якостей майбутніх офіцерів. Вища і середня школа в умовах сучасних викликів: матеріали Міжнарод. наук.-практ. конф. (м. Харків, 17 травн. 2016 р.) / ХНПУ імені Г. С. Сковороди. Харків, 2016. С. 183-187.
8. Новий тлумачний словник української мови. Укладачі: В. Яременко, О. Сліпущко. Вид. друге, виправлене. Т. 3. П – Я. Київ, 2008. С. 265.
9. Рибалко Л. С. Акмеологічні засади професійної самореалізації учителя. Вища і середня школа в умовах сучасних викликів: матеріали Міжнарод. наук.-практ. конф. (м. Харків, 17 травн. 2016 р.) / ХНПУ імені Г. С. Сковороди. Харків, 2016. С. 274-279.
10. Рибалко Л. С., Черновол-Ткаченко Р. І., Куценко Т. В. Акмеологічні засади професійної самореалізації вчителів у системі методичної роботи загальноосвітніх навчальних закладів: колективна монографія. Харків, 2017. (Бібліотека журналу «Управління школою»; Вип. 7(174)). 127 с.
11. Штеймліер І. О. Сутність і зміст акультурації як педагогічної категорії. Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського: зб. наук. праць. Одеса: ПДПУ імені К. Д. Ушинського, 2013. Вип. № 9-10. С. 267-272.

Твердохлеб А.В.

Харьковский лицей №89

Харьковского городского совета Харьковской области

СОЗДАНИЕ ИНОЯЗЫЧНОЙ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ СРЕДЫ КАК УСЛОВИЕ УСПЕШНОЙ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ САМОРЕАЛИЗАЦИИ УЧИТЕЛЕЙ ИНОСТРАННЫХ ЯЗЫКОВ

Аннотация

В статье расширены представления об иноязычной образовательной среде и ее составляющих. Указанный термин уточнен как условия, которые создаются для субъектов образовательного процесса с целью педагогического взаимодействия, общения и сотрудничества, построения партнерских отношений. Успешная профессиональная самореализация учителей иностранных языков – это стремление сотрудничать с коллегами, в том числе с иностранными коллегами, овладение ими знаниями иностранных языков и умениями межкультурной коммуникации на творческом уровне. Образовательная проектная деятельность является одним из направлений создания иноязычной образовательной среды. Учителя иностранных языков должны быть лидерами объединения педагогов в команду единомышленников и выработки коллективного мнения, диалогического общения.

Ключевые слова: иноязычная образовательная среда, профессиональная самореализация личности, учителя иностранных языков, образовательная проектная деятельность, межкультурная коммуникация, лидерство.

Tverdokhlib G.V.

Kharkiv Lyceum № 89
of Kharkiv City Council of Kharkiv Region

CREATION OF FOREIGN EDUCATIONAL ENVIRONMENT AS A CONDITION OF SUCCESSFUL PROFESSIONAL SELF-FULFILLMENT OF FOREIGN LANGUAGES TEACHERS

Summary

Concept of foreign educational environment and its components are expanded in the article. The given term is clarified as created conditions for parties of educational process with the aim of pedagogical interaction, communication and cooperation, building partner relationships. Successful professional self-fulfillment of foreign languages teachers is the desire to collaborate with colleagues, including foreign colleagues, mastering knowledge of foreign languages by them and ability to communicate interculturally on a creative level. Educational project activity is one of directions in creating foreign educational environment. Teachers of foreign languages have to be leaders of teachers joining into the team of co-thinkers and development of collective opinion and dialogical communication.

Keywords: foreign educational environment, professional self-fulfillment of personality, teachers of foreign languages, educational project activity, intercultural communication, leadership.